

ВІДГУК

кандидата політичних наук, доцента

Івасечко Ольги Ярославівни

на дисертаційну роботу **Лапіна Олега Ігоровича**

на тему:

«БРЕКЗИТ ЯК ЧИННИК ЛОКАЛЬНИХ І ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН У СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ ЄС»,

представлену на здобуття наукового ступеня

**доктора філософії за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії»**

(галузь знань 29 «Міжнародні відносини»).

Актуальність теми. Тема дисертаційної роботи актуальна з наступних причин: 1) вихід Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії з Європейського Союзу - Брексит став одним із свідчень початку нового етапу міжнародних відносин в Європі і світі, поряд із появою ІДІЛ, приходом до влади у США Д. Трампа, виведенням американських військ з Афганістану та початком повномасштабної російсько-української війни. З цієї точки зору дослідження Брекситу важливе для розуміння того, як завершився постбіполярний період міжнародних відносин в Європі та почався новий. 2) Явище євроскептицизму існує з моменту появи Європейських Співтовариств і їх спадкоємця - Євросоюзу. Втім, до Брекситу прихильники цього явища не могли втілити свої наміри в життя та перевірити їх на практиці. Тоді як Brexit показав, що відбувається, коли мрії євроскептиків втілюються. Що, втім, мало різні наслідки: з одного боку результати референдуму щодо виходу з ЄС 2016 р. викликало моральних підйом серед усіх євроскептиків, з іншого - показало практичну неможливість повного розриву колишніх членів Союзу з цією міжнародною організацією. 3) Вихід Сполученого Королівства з Євросоюзу відкрив можливість поглиблення його інтеграції в умовах, коли держава, яка виступала проти поглиблення Союзу, вийшла з нього. 4) Вихід Сполученого Королівства з ЄС породив для офіційних Києва та Лондона проблему - що робити із Угодою «Про асоціацію» між Україною та ЄС, учасником, якої була й Велика Британія. Вирішенням цієї проблеми стало підписання копії угоди «Про асоціацію» виключно між Києвом та Лондоном, що робить їх стосунки глибокими, всеохопними та довгостроковими. Важливо, що для України в умовах її повномасштабної війни з росією це дозволяє створювати на цій основі нові формати дво- і багатосторонньої співпраці, зокрема за участі «третіх» держав.

Ступінь обґрунтованості основних положень і висновків, сформульованих у дисертації

Сформульовані дисертантом основні наукові положення, висновки фаховообґрунтовані. Дисертація містить чітко визначену мету і завдання дослідження, відображає стан наукової розробки проблеми, окреслює хронологічні та територіальні рамки дослідження. Завдання дисертації достатньо аргументовані та забезпечують досягнення її мети. Дисертантом здійснено ретельне дослідження наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, що дало змогу глибоко проаналізувати проблему та об'єктивно розкрити її основні аспекти. Зокрема, у роботі присутні теоретичні та практичні висновки і спостереження, які мають науковий та практичний інтерес.

1. В теоретичному аспекті роботи визначено дефініцію «євроскептицизму як критичного ставлення до Євросоюзу та його інтеграційних процесів» (с. 8).

2. Визначено чинники, які загрожують виходом держави з Євросоюзу: “політика, що не відповідає національним інтересам, втрата національної ідентичності, значні внески та невиконання поставлених цілей” (с. 9).

3. Зокрема, в контексті сподівань України на безпеку, зокрема, оборонну підтримку Євросоюзу в умовах повномасштабної російсько-української війни, слід враховувати негативний для нас практичний висновок дисертанта про те, що “Брекзит створив нові виклики для безпеки ЄС на рівні внутрішньої політики, підвищуючи навантаження на інші країни-члени ЄС у сфері безпеки. ... вихід Великої Британії може негативно вплинути на зовнішню безпеку ЄС, ослаблюючи обороноздатність та єдність Союзу у глобальних справах. Потретьє, Брекзит породжує нові виклики у сфері економічної безпеки ЄС, зменшуючи фінансові ресурси для спільних проєктів у цій сфері.” (с. 2). Також Брекзит “призводить до збільшення навантаження на інші країни-члени ЄС, а також до збільшення конфліктів і непорозумінь у сфері безпеки всередині Союзу” (с. 22) адже для Великої Британії її “вихід з ЄС означає втрату значного оборонного потенціалу, ресурсів та політичного впливу, що може послабити обороноздатність та єдність Європейського Союзу в глобальних справах” (с. 22) Також “її вихід призвів до значного зменшення фінансових ресурсів, доступних для спільних проєктів у сфері безпеки та оборони. Це призводить до скорочення програм співпраці, розвідки та обміну інформацією, що загрожує безпеці всіх країн-членів ЄС” (с. 22).

4. В умовах відкриття переговорів про вступ України до ЄС не менш важливий прогноз здобувача щодо того, що Брекзит “може [негативно] вплинути на інтеграційні процеси України до ЄС, ускладнюючи її шлях до членства”(с. 2). Це важливо з огляду на те, що «Брекзит стимулював значні трансформації в економічній політиці ЄС, її бюджеті та ринках. Вихід Великої Британії також призвів до перерозподілу фінансових ресурсів та підняв питання про ефективність самого ЄС. Крім економічного впливу, Брекзит порушив політичну стабільність ЄС, під сумнів поставивши майбутнє самого союзу. Неоднозначна політична угода між Великою Британією та ЄС спричинила напругу, але не вирішила всі питання. Недостатня конкретність та зобов'язання у політичній декларації також стають викликом для подальших переговорів щодо майбутнього партнерства» (с. 4-5), “Вихід Великої Британії з ЄС викликав прискорення росту євроскептицизму, що загрожує зміцненню дезінтеграційних тенденцій в ЄС. Це призвело до переосмислення подальшої інтеграції та послаблення позицій ЄС на міжнародній арені. Брекзит також спричинив перегрупування сил в організації та руйнацію впливової "трійки" країн, що володіли найбільшими правами в ЄС” (с. 5, 7).

5. Враховуючи те, що і Сполучене Королівство і ЄС є нашими партнерами і союзниками в сфері безпеки і будь-які їх конфлікти між собою контрпродуктивні для офіційного Києва, слід враховувати тезу дисертаційної роботи про те, що “Євроскептицизм поширений ...особливо виразно у Великобританії, де сприятливі умови для його розвитку створилися через особливе становище країни в Європі та її скептицизм стосовно інтеграційних процесів” (с. 3) що підводить до висновку про те, що незважаючи на невдалі соціально-економічні наслідки Брекситу для економіки Сполученого Королівства і мас його населення (“Велика Британія втратила свій вплив у вищих політичних органах ЄС та має ускладнений доступ на ринки ЄС. Також відзначено тенденцію відтоку іноземних інвестицій” - с. 4, “втратила свій вплив у вищих політичних органах ЄС та стикається з ускладненим доступом на ринки ЄС, що спричинило тенденцію відтоку іноземних інвестицій” с. 7), євроскептицизм в цій державі не зникне і буде ускладнювати стосунки офіційних Лондона і Брюсселя, негативно впливаючи на нашу державу.

6. Прогнозуючи перспективи розвитку відносин України з Сполученим Королівством, як одним із наших головних союзників на міжнародній арені, ми повинні враховувати те, що курс зовнішньої політики цієї держави, як і більшості держав, формується всередині цієї країни, і на формування цього курсу істотно впливає відзначений дисертантом той факт, що “вихід Великої Британії з ЄС став безпрецедентною подією, що викликала розкол у суспільстві та активізувала боротьбу між євроскептиками та єврооптимістами” (с. 4). Значення цього прогнозу дисертанта особливо важливе в умовах сучасних позачергових парламентських виборів у Сполученому Королівстві, на яких, євроскептична партія Найджела Фараджа, за

соціологічними опитуваннями, випереджає за популярністю серед виборців традиційної для Королівства консервативної партії.

7. Автор роботи звертає увагу на серйозну проблему збереження територіальної цілісності, яка виникла всередині Сполученого Королівства після Брекситу, щодо якого різні частини держави голосували відмінно: “Передбачається, що буде здійснена переструктуризація відносин між Лондоном і регіонами, що вимагатиме досягнення компромісу. Брекзит сильно вразив Шотландію, можливо, навіть більше, ніж інші регіони, збільшивши підтримку місцевого автономізму та активізувавши шотландських націоналістів, які пропагують ідею незалежності” (с. 4) “Прогнозується перегляд відносин Лондона з регіонами та необхідність досягнення компромісу, особливо з урахуванням вразливості Шотландії до наслідків Брекситу, що збільшила підтримку незалежності та активізувала шотландських націоналістів” (с. 7). Це породжує для України, яка бореться за свою територіальну цілісність, делікатну проблему - як зберегти стосунки з офіційним Лондоном, як нашим союзником на міжнародній арені, і, водночас, налагодити стосунки з Едінбургом та Белфастом, які претендують на вихід із Сполученого Королівства, будучи, при цьому партнерами ЄС, на відміну від євроскептичного Лондона.

8. Аналізуючи специфіку британського євроскептицизму дисертант відзначає той факт, що євроскептиків цієї країни турбувала перспектива того, що “ЄС може перетворитися на супердержаву” (с. 31). Втім, інтерес України в сучасних умовах полягає в тому, щоб Євросоюз став глобальною наддержавою, на підтримку якої Україна могла би розраховувати. В цьому аспекті розвитку ЄС інтереси України і євроскептиків всередині ЄС та у Великобританії цілком різняться. Також, з огляду на таке тлумачення євроскептицизму в подібному ключі слід оцінювати погляди багатьох українських патріотів, які осмисливши реальні зміст і значення українських суверенітету та незалежності після 24 лютого 2014 р. і 24 лютого 2022 р. насправді не бажають повної передачі повноважень офіційного Києва Брюсселю. І тому ми можемо очікувати, що при наближенні України до моменту реального вступу в Євросоюз, в нашій країні насправді зростатиме популярність описаних дисертантом феноменів, таких як: 1) “євроскептицизм м'який – згода з існуванням і членством в Європейському Союзі разом зі збереженням критичного ставлення до частини правил і принципів Євросоюзу, до перетворення його в *de facto* федеративну державу” (с. 34), яка загрожує “національній ідентичності європейців” (с. 35) та 2) єврореалізм (с. 35).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи факультету міжнародних відносин ВНУ ім. Лесі Українки «Україна в системі європейської інтеграції і транскордонного співробітництва» та міжнародного проекту «Стратегічні комунікації ЄС: протидія деструктивним впливам» програми ERASMUS+ напряму Модуль Жана Моне (№ 101047033 ERASMUS-ІМО-2021- MODULE), який виконується протягом 2022-2025 рр. у ВНУ ім. Лесі Українки.

Наукова новизна результатів дослідження

Наукова новизна роботи полягає в тому, що на основі комплексного політологічного аналізу охарактеризовано та здійснено SWOT-аналіз Брекситу як чинника локальних і глобальних змін у системі безпеки та стабільності ЄС, зокрема такі:

уперше: 1) проведено SWOT-аналіз впливу Брекситу на стабільність та безпеку у Великій Британії, висвітлено основні фактори та історичний контекст цієї події; 2) виділено проблему регіоналізації Великої Британії, де важливу роль відіграють Шотландія, Ірландія та Гібралтар. 3) підкреслено, що вихід Великої Британії з ЄС призвів до прискореного зростання євроскептицизму, що загрожує посиленню дезінтеграційних тенденцій у ЄС; 4) досліджено вплив повномасштабної війни РФ проти України, яка спровокувала нові виклики для безпеки ЄС і глобальної безпеки. Важливим етапом стало створення нового політично-безпекового альянсу між Великою Британією, Україною та Польщею. *уточнено:* 1) поняттєво-категорійний апарат у сфері міжнародних відносин, зокрема, досліджено євроскептицизм як критичне ставлення до Євросоюзу та його інтеграційних процесів, виокремлено основні концепції британських політологів, які класифікують євроскептиків на помірних і

радикальних; 2) визначення політичної стабільності як ефективного функціонування політичної системи та відсутність перешкод у механізмах державної влади.

набули подальшого розвитку: 1) дослідження стратегії Спільної безпекової політики ЄС, яка переходить від акценту на цивільні аспекти до військових, виявляючи інтерес до військових можливостей та розвитку військового потенціалу ЄС, що підкреслює бажання ЄС зміцнити свою роль як глобального гравця у сфері безпеки; 2) вивчення перспектив ЄС у сфері оборони та безпеки, включаючи подальше поглиблення внутрішнього співробітництва та розвиток нових форматів співпраці з існуючими партнерами, таких як проекти Постійного структурованого співробітництва (PESCO) та Європейський оборонний фонд та інші; 3) аналіз можливого виходу Польщі з ЄС (Полекзит), зазначено, що конфлікт між Польщею та ЄС щодо пріоритетності законодавства ЄС може бути причиною, але зараз цей сценарій малоймовірний через підтримку ЄС стабільності Польщі; 4) фактори, що можуть спонукати держави до виходу з ЄС, такі як політика, що не відповідає національним інтересам, втрата національної ідентичності, значні внески та невиконання поставлених цілей. 5) аналіз впливу Брекзиту на Європейський Союз, у тому числі на позиції євроскептиків, безпекову політику та відносини між державами-членами. 6) періодизація взаємин між Україною та Великою Британією у період з 1991 по 2023 роки.

Практичне значення результатів дослідження

Вважаємо, що результати роботи можуть бути ефективно використанні, по-перше, у процесі формування державних програм освіти, що охоплюють проблеми євроінтеграційного процесу.

По-друге, результати дисертаційної роботи можуть бути корисним джерелом при написанні науково-методичних рекомендацій, підручників, навчальних посібників, монографій, наукових статей, а також у процесі підготовки низки навчальних курсів.

По-третє, емпіричні дані, отримані в ході дослідження, можуть бути використані для доповнення національних програм з європейської інтеграції.

По-четверте, результати можуть бути враховані державними інститутами України, до компетенції яких належить здійснення програм міжнародної співпраці, науково-дослідними установами та інформаційно-аналітичними структурами, причетними до реалізації зовнішньополітичних ініціатив держави.

Опубліковані праці

Дисертантом опубліковано 10 наукових праць, які цілковито відображають результати дисертаційної роботи, з них: 4 статті у наукових фахових виданнях України; 1 підрозділ у закордонній монографії; 5 тез виступів.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження розглянуто та схвалено на таких всеукраїнських та міжнародних науково-практичних та науково-методичних конференціях: «Європейська інтеграція України в час нових викликів і загроз» (м.Чернівці, 2019 р.), «Сучасні міжнародні конфлікти: від регіонального протистояння до глобального суперництва» (м.Львів, 2020 р.), 29 «Актуальні проблеми регіональних досліджень» (м.Луцьк, 2020 р.), «Криза сучасної системи міжнародної безпеки: нова карта геополітичних протистоянь» (м.Львів, 2021 р.), «Принциповий прагматизм» ЄС - наслідки для Східної та Південно-Східної Європи» (м.Київ, 2021 р.), «Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні» (м. Луцьк, 2022 р.), «Straty wojenne i plany odbudowy powojennej Ukrainy» (м.Краків, 26-27 жовтня 2023 р.).

Опубліковані наукові праці достатньо повно відображають результати проведених наукових досліджень. Зміст анотації фіксує ключові положення дисертаційного дослідження.

Структура дисертації

Дисертаційна робота викладена на 196 сторінках. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел – 234 позиції.

Окремі дискусійні питання та рекомендації.

Незважаючи на позитивну оцінку та схвальний відгук дисертаційного дослідження Лапіна О.І. доречно зазначити окремі недоліки та зауваження, а також надати певні рекомендації та окреслити потенційні перспективи подальших досліджень.

1. Дискусійне визначення об'єкта дисертаційного дослідження - "система безпеки та стабільності ЄС" (с. 25 Вступ) як занадто широке. Воно складається з двох об'єктів наукового дослідження - "системи безпеки ЄС" та "системи стабільності ЄС". При цьому перша частина визначення об'єкта дослідження корелюється із титулом роботи і її предметом (Брекзит як чинник локальних і глобальних змін у системі безпеки ЄС). Натомість друга частина авторського визначення об'єкта дослідження ("система стабільності ЄС") занадто абстрактна та широка, більше стосується теорії чи філософії політики, а не сучасних міжнародних відносин і європейської інтеграції.
2. Викликає питання і вжита автором роботи і загальна та спеціальна термінологія, і контекст її вживання. У роботі вжито авторський термін-новацію "зовнішньополітичного орієнтування" (с. 6 Анотації). Є зовнішньополітична орієнтація (в однині) - певної держави, чи її окремих лідерів, політичних сил, або ж "зовнішньополітичні орієнтації" (в множині) - які переважно характеризують зовнішньополітичні установки окремих суб'єктів внутрішньополітичного процесу в «слабких державах» (фрагментованих/які викликають стурбованість і т. п.), які говорять про те, що певна країна є об'єктом зовнішньої політики інших держав, а не самостійним міжнародним актором.
3. Дивним є теза дисертаційної роботи про те, що Брексит - "цей історичний для ЄС поступ" (с. 55). Поняття "поступ" в українському науковому та філософському дискурсі має позитивне значення, як синонім прогресу. Натомість Брексит - за визначенням регрес європейської інтеграції. Тому така його оцінка виглядає щонайменше дискусійною.
4. Що мається на увазі під словосполученням "Неінституційний підхід" (с. 59) ?
5. У роботі варто вживати або усталений публіцистичний термін Велика Британія, або офіційний Сполучене Королівство, або хоча б Королівство Велика Британія - офіційний термін, запроваджений першим представником династії Стюартів на троні Англії на відзначення персональної унії двох королівств, але точно не словосполучення "Британське королівство", яке неодноразово зустрічається в роботі.
6. Досить змістовні висновки до розділу 4 у новизні роботи не відображені (с. 158).
7. Посилання №22, 86-88, 100-101, 103, 106, 122, 139 на електронні ресурси не відповідають вимогам до оформлення джерел та літератури. Позиції №172 і 173 списку літератури - ідентичні.
8. Теза "Підтримка Великобританією українців у війні проти повномасштабного вторгнення російської федерації доводить, що євроінтеграція має особливі перспективи для України" (с. 56) не має ніякої логіки.
9. Категорично незгодні з тезою автора роботи про те, що "Виходячи з ЄС, Велика Британія втратила можливість впливати на формування та вирішення спільних питань безпеки, таких як міграція, тероризм, кібербезпека тощо" (с. 22 Вступ). Адже досвід держав-членів ЄАВТ, засновником якого свого часу було Сполучене Королівство, чітко показує можливість (хоча й обмежену) "третіх" держав впливати на прийняття рішень різноманітних всередині ЄС через механізми адвокації та лобізму всередині Союзу, фінансову участь "третіх держав" у спільних програмах Євросоюзу, спільні комітети, участь представників цих держав у засіданнях органів ЄС із дорадчим голосом тощо. Тому відсутність впливу Сполученого Королівства на прийняття рішень в Союзі - наслідок свідомої відмови британської еліти від такого впливу, зумовленої якраз євроскептичним настроєм цієї еліти, а не наслідок відсутності таких інституційних можливостей для держав поза межами Євросоюзу. Щобільше, сам дисертант в тексті роботи зазначає: "Проте, не дивлячись на песимістичні прогнози, Велика Британія може і після Брекзиту продовжувати співпрацю з Євросоюзом як у сфері військово-технічного співробітництва, так і в проведенні спільних військових операцій як третя сторона" (с. 49), що заперечує попередню його тезу.

10. В роботі відсутні власне описи наслідків корисного і шкідливого впливу Бекситу на “стратегії Спільної безпекової політики ЄС” щодо “військових можливостей та розвитку військового потенціалу ЄС”, “перспектив ЄС у сфері оборони та безпеки”. Доцільно було презентувати першу в історії європейської інтеграції Оборонно-промислову стратегію ЄС 2024 року, особливості діяльності Європейської оборонної агенції (EDA), Хабу європейських оборонних інновацій (HEDI), а також представити інформацію про Європейську ініціативу втручання (EI2).
11. У 4 розділі дисертаційного дослідження на с. 157, дисертант вказує на те, що уряд України подав офіційну заявку на членство в ЄС 28 лютого 2023 року, і країна отримала статус держави-кандидата на червневій зустрічі Європейської Ради. Такі дані не є правильними. Україна подала заявку на членство в ЄС 28 лютого 2022 року і ЄС надав Україні статус кандидата на вступ 23 червня 2022 року.

Вказані зауваження не мають принципового значення, а окремі з них стосуються дискусійних аспектів праці. Вони не впливають на загальну позитивну оцінку, не позбавляють дисертацію наукової цінності, а лише пропонують можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення вивчення досліджуваної проблеми. Робота виконана на належному теоретичному та емпіричному рівнях, є цілісною та завершеною. Дисертація містить раніше не захищені наукові положення та отримані автором нові науково обґрунтовані результати в галузі дослідження міжнародних відносин.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Лапіна О.І. на тему: «**БРЕКЗИТ ЯК ЧИННИК ЛОКАЛЬНИХ І ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН У СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ ЄС**», виконана на належному теоретичному рівні, її основні положення апробовано у достатній кількості наукових публікацій і на наукових конференціях. Дисертація є працею, у якій представлено науково обґрунтовані результати. Вона є оригінальним і завершеним дослідженням, відповідає вимогам Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а також «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №261, та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44. Автор дисертації Лапін О.І. заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії у галузі знань «29 - Міжнародні відносини» за спеціальністю «291 - Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Опонент

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології
та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»

Ольга ІВАСЕЧКО

Підпис кандидата політичних наук, доцента Івасечко О.Я. засвідчую

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»
К. Т. Н., доцент

Роман БРИЛИНСЬКИЙ